

Montefortinum. Haud procul Valmontonio est *Montefortinum*; castellum *Monfortinorum*: qui inter Patri-
Zancatum. *Gavinianum.* *Signina.* cios Romanos loci non postremi. Pandunt se
mox oppida, quæ vulgo *Zancato*, *Gavignano*, & *Zegnina*. Hæc *Segnia* Livio. *Coloniam* deduxisse *Signiam*
Tarquiniū Superbum auctor Livius.

Incolæ *Signini* Plinio, in 1 regione. Dedit *Signia*
Vitalianum P. M. Episcopatus claret dignitate.
Vinum Signinum commendant Strabo & Plinius
libro XIV natur. histor. cap. VI: quod vetus ad-
stringebat ventrem. Martialis:

Potabis liquidum Signina morantia ventrem,
Ne nimium sistant, sit tibi parca sitis.

Sic Silius Italicus libro VIII de bello Pœnico:
Quos Cora, quos spumans inimico Signia musto.
Inimicum mustum, quod nimium sæpe adstringe-
ret. Post *Signiam* ulterius sunt *Scurcula*, *Merulo*,
Sappino, *Patria*, *Seccano* & *Castrum*, Latii hic ter-
minus.

Flagitat jam ordo, ut Septentrionaliora La-
tii per viam *Valeriam Tiburtinamque* peragremus.

Tibur. Hic primo se offert loco *TIBVR*. Ptole-
mæo *Τιβούρα*, quæ *TIVOLI* hodie. Græcos con-
ditores oppidum habuisse constat, sed quinam
fuerint, antiquitatum Italiæ scriptores dissenti-
Conditores. unt. At plures conveniunt in conditore *Catillo*,
quem *Arcadem* nonnulli, & præfectum classis
Euandri fuisse volunt: *Argivum* alii, filium scilicet
Amphiarai vatis: quem post patris ad *Thebas*
prodigiosum interitum, tradunt oraculo
iustum venisse in *Italiam* multo ante bellum *Iliacum*,
cum gentilitate sacrisque suis omnibus:
atque auxilio vetustæ cognatæque gentis *Oenotriorum*
Aboriginum expulisse ex iis locis *Siculos*,
ac denique *Tiburti* majoris filii sui à
nomine *Tibur* oppidum *Siculis* ereptum appel-
lasse. Nec discrepat admodum ab hac opinione
Plinius, qui libro naturalis historiæ XVI de ar-
borum ætate scribens, asserit ætate sua tres ili-
ces durasse apud *Tiburtes*, apud quas ejus oppi-
di conditor *Tiburtus* inauguratus fuerat. Sed
Amphiarai filium hunc, non nepotem dicit fu-
isse, qui una ætate ante bellum *Iliacum*, & cum
duobus fratribus *Cora*, & *Catillo* in *Italiam* ve-
nerit, oppidumque à suo nomine, ut major na-
tu, inauguravit: qua in opinione videtur & *Virgilius*
esse libro *Æneidos* VII. Verum *Horatius*,
Catilli mœnia *Tibur* appellavit, aliorum opinio-
nem sequutus. Quamdiu igitur ante *Romam*
conditam hoc oppidum steterit, ex jam dictis
colligere est. Colebant imprimis *Herculem* *Ti-*
Hercules Tiburtinus burtes singulari religione velut tutelare ac
Græcanici generis deum: cujus festo quotannis
die, magna ibidem populi multitudo confluere
ad sacra solebat. Erat & sortium oraculis celebre
templum, non minus quam *Buræ* in *Achaja*,
cujus *Pausanias* meminit. Hinc *Stattius* poëta in
Manlii sui *Tiburtino* cecinit, ejus ob elegantiam
villæ *Tibur* etiam *Prænestina* *Fortunas*
Italia.

cum fortibus migrare potuisse, ut ibi responsa
darent, nisi *Hercules* locum jam occupasset.
Sed poëtam ipsum audiamus:

Quod ni templa darent alias Thyntbia sortes,
Et Prænestina poterant migrare sorores.

Sorores quidem appellat, quod sub duarum fo-
rorum personis colerentur, videlicet bonæ, ma-
læque fortunæ. *Herculis* quidem ibi templum
autumant illud fuisse periti antiquitatum, quod
sub monte ad viam *Tiburtinam* videtur. Et al-
tera fuit ibidem ædes *Herculis* *Saxani*, sicut do-
cet nos titulus antiquus marmoris insculptus,
qui translatus nunc exstat in foro, parietis do-
mūs privatæ insertus hujusmodi:

HERCVLI SAXANO. SACRVM
SER. SVLPICIVS. TROPHIMVS
ÆDEM. ZOTHECAM. CVLINAM
PECVNIA. SVA. A. SOLO. RESTITVIT
IDEMQVE. DEDICAVIT. K. DECEMB.
L. TVRPILIO. DEXTRO. M. M. CIO. RVFO. COS
EVTYCHVS. SER. PERAGENDVM. CVRAVIT.

Ædes autem hæc ubi fuerit, obscurum nunc
est. Colligunt tamen nonnulli differentiæ cau-
sa *Saxanum* *Herculem* ideo nuncupasse *Tiburtes*,
quod ejus ædes in saxo posita fuerit, non se-
cus ac apud *Insubres* *Mediolani* à situ templi
Hercules in *petra* dictus fuit. Videndum itaque
num quæ adhuc exstat in rupe posita non pro-
cul à *cataractis* ædes rotunda sine tecto, sum-
ptuosi operis, ex marmore, atque artis eximiæ,
Saxani sit *Hercules*, & culti ibidem: ut scilicet
Anienis alveum compeferet, & agros ab inun-
dationibus tueretur. Hujus enim dei in tutela
terram firmam esse putabat vetustas, qui idcir-
co colebatur in terrarum finibus prope portus,
navalia, fluminumque præcipitia. Hinc *Gaditanus*
apud *Iberos*, *Marcusianus* apud *Baravos*,
Monæcus apud *Ligures*, *Baulius*, & *Surrentinus*
apud *Campanos* appellatus à locis fuit. Ita-
que *Tiburs* atque *Saxanus* apud *Tiburtes* di-
ctus est. atque vicissim *Tibur* ipsum *Herculeum*,
ut *Strabo*, *Martialis*, & alii testantur: quasi to-
tum hoc municipium ejus dei sacris initiatum
esset. Quin & in prætorio *Tiburti* cum cæteris
diis *Hercules*, non secus ac *Romæ* in *Capitolio*
Iupiter, colebatur: nec non inter ordines concii-
lii publici, atque sacerdotiorum, *Augustales*
Herculanei dicti sunt ibidem, & magnæ digni-
tatis erant.

In æde *S. Archangeli*, *SS. Silvestri* & *Vincen-*
tii multæ sunt inscriptiones antiquæ, quæ ab a-
liis publicatæ; quemadmodum & illa, quæ est
in sepulchro marmoreo *Plautiorum*. Stupen-
dus visitur *Tibure* præceps *Anienis* ex altis rupi-
bus in subjectos campos maximo cum fragore
lapsus. *Cascatam* vocant Itali. *Bella* *Tiburti-*
um & *Romanorum*, pacemque inter eos
factam, commemorat *Livius* libro septimo.
Quam ob causam *Virgilius* libro septimo